

Statlig AI-aktiefond kan ta smällen om jobben ryker

Dagens Nyheter den 20 juni 2024

Företag investerar stort inom artificiell intelligens, som Microsofts svenska mångmiljardinvestering i hårdvara och utbildning i AI-verktyg för en kvarts miljon svenskar. Företagsledare talar visionärt om AI:s potential under teknikmässan Computex härom veckan. De stora teknologiföretagen bakom AI-tekniken, med Nvidia i täten, har blivit världens högst värderade. Utvecklingen av AI kommer bli omvälvande för samhället, och kan leda till stora förändringar på både de privata och offentliga arbetsplatserna.

Om utvecklingen främst leder till AI-verktyg som hjälper anställda att göra ett bättre jobb, så väntar stark produktivitet utveckling för dessa anställda och ökat välstånd i samhället. Det är det positiva scenariot.

Det mer utmanande scenariot är om AI-verktyg främst kommer att utföra många arbetsuppgifter som anställda nu sköter. Det leder visserligen till ökad produktivitet då det krävs färre anställda för att utföra samma arbetsuppgifter som innan. Men det leder också till att anställda blir av med sina arbetsuppgifter och riskerar friställning. I det här fallet får företagen glädje av produktivitetssökningen men inte de anställda vars jobb har försvunnit.

Det svenska svaret på sådana här strukturförändringar har tidigare varit att skola om de friställda till nya arbetsuppgifter, och det är nog rätt väg även nu. Risken är dock att det kan bli väldigt många individer som bör omskolas och att det blir väldigt ansträngt för de offentliga finanserna. Det blir svåra avvägningar mellan att hantera strukturomvandlingen och andra områden som offentliga tjänster (vård, skola, omsorg), klimatomställning, säkerhet och skatter.

Så vad kan samhället och staten göra för att försäkra sig mot risken av en kostsam strukturomvandling i AI-utvecklingens spår?

Det första är att arbeta för att minimera det utmanande AI-scenariot. Staten, och även svenska företag, bör arbeta för att utveckla verktyg som gör anställda mer produktiva. Det kan innefatta att staten investerar i AI-infrastruktur för att utveckla verktyg för den offentliga sektorn, där man använder de svenska data man har för att träna modellerna på att lösa specifika svenska uppgifter.

AI-klustren och svenska träningsdata kan också göras tillgängliga för svenska företag som utvecklar verktyg för våra förhållanden. Det här är ett arbete som redan pågår men behöver skalas upp.

Risken för ett utmanande scenario med omfattande strukturomvandling kvarstår dock. Vad kan staten göra för att försäkra sig mot en period av hög arbetslöshet och kostsam omskolning av arbetskraften? Här tjänar företagen på AI-utvecklingen men många anställda förlorar. Eftersom det är problematiskt att beskatta kapital och företagsvinster i en globaliserad värld, är det svårt att använda företags- och kapitalbeskattning för att få offentliga resurser till omställningen.

Ett förslag är att staten investerar, köper aktier, i branscher och företag som är exponerade mot AI-utvecklingen. I det utmanande scenariot ökar företagets produktivitet, vilket bör avspeglas i värderingarna av dem. Med en aktiefond med AI-exponerade branscher ökar alltså värdet om AI-verktygen är produktiva. Om detta samtidigt leder till att staten behöver satsa pengar på omskolning av många anställda kan medel från den statliga AI-fonden användas till att täcka omställningskostnaderna.

Fonden kan finansieras genom att Riksgälden säljer obligationer på den internationella kreditmarknaden. Det skulle kunna handla om hundratals miljarder kronor. Då den svenska statsskulden är låg och staten är en låg kreditrisk skulle villkoren kunna bli förmånliga.

AI-fonden skulle investera internationellt. Administrativt kan den norska "oljefonden" vara en förebild, dock finansierad av statsobligationer i stället för oljeintäkter. En del av medlen skulle kunna investeras i små och medelstora företag i AI-exponerade branscher i Sverige och Norden. Detta bör dock endast ske om även privata intressen investerar samtidigt. Det skulle stödja framväxten av en svensk AI-industri.

Ett ytterligare förslag är att AP-fonderna (de allmänna pensionsfonderna) viktas om sina aktieinnehav mot AI-exponerade branscher. I det utmanande scenariot där många blir friställda till följd av AI-verktyg är det rimligt att tro att en del individer kommer att välja att gå i pension tidigare än annars planerat. Det innebär ökad belastning på pensionssystemet till följd av högre uttag och lägre inbetalningar.

För att försäkra sig mot den utgången kan det hjälpa om AP-fonderna investerar mer i AI-exponerade branscher, då dessa väntas öka mer i värde om AI-verktygen är produktiva.

Det är möjligt att AI-utvecklingen inte leder till någon stor strukturomvandling på den svenska arbetsmarknaden. Som medborgare och anställda hoppas vi att AI-verktygen kan komplettera oss och inte ersätta oss.

Men utvecklingen kan innebära en besvärlig strukturomvandling. Det är en risk vi i någon mån kan försäkra oss mot, men det krävs att vi agerar innan samhällsförändringarna dragit i gång på allvar. Det är en politisk fråga om vi ska teckna någon sådan försäkring nu.

Martin Ljunge